

dr hab. Nina STĘPNICKA, prof. URad
Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego
n.stepnicka@urad.edu.pl
ORCID: 0000-0002-3060-2876

SYSTEM WALUTY KOMPLEMENTARNEJ I JEJ WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNGOSPODARKI LOKALNEJ PODCZAS SYTUACJI KRYZYSOWEJ W LATACH 2019 – 2021

THE COMPLEMENTARY CURRENCY SYSTEM AND ITS IMPACT ON THE ECONOMIC SECURITY OF THE LOCAL ECONOMY DURING THE CRISIS SITUATION IN 2019-2021

Streszczenie

Celem artykułu jest próba oceny efektywności systemu waluty komplementarnej dla bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarki lokalnej w sytuacji kryzysowej. W artykule zastosowano m.in. metodę krytycznej analizy literatury, metodę analizy danych statystycznych i technikę obserwacji. Wyniki badań przeprowadzonych z udziałem polskiej waluty komplementarnej Zielony wykazały, że w sytuacji kryzysowej, jaką w latach 2019 – 2022 był kryzys gospodarczy i towarzyszący mu kryzys finansowy, system waluty komplementarnej nie wpłynął na poprawę sytuacji w gospodarce lokalnej. Głównym wnioskiem wynikającym z przeprowadzonej analizy jest spostrzeżenie, że waluta komplementarna nie jest narzędziem wspierającym rozwój gospodarki lokalnej i pozwalającym na wzrost jej poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego w okresie kryzysów obarczonych lockdownem i ograniczeniami administracyjnymi.

Słowa kluczowe: *bezpieczeństwo, gospodarka, kryzys, waluta komplementarna*

Summary

The aim of the article is to attempt to assess the effectiveness of the complementary currency system for the economic security of the local economy in a crisis situation. The article

uses, among others, the method of critical literature analysis, the method of statistical data analysis and the observation technique. The results of the research conducted with the participation of the Polish complementary currency Zielony showed that in the crisis situation, which in 2019-2022 was the economic crisis and the accompanying financial crisis, the complementary currency system did not improve the situation in the local economy. The main conclusion resulting from the analysis is the observation that the complementary currency is not a tool supporting the development of the local economy and allowing for an increase in its level of economic security during crises burdened with lockdown and administrative restrictions.

Keywords: *security, economy, crisis, complementary currency*

Wstęp

Niemal wszystkie środki wymiany, używane współcześnie i stanowiące podstawę bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarki lokalnej, zaczęły funkcjonować jako waluta komplementarna. Pojawiły się one w różnych kulturach, szczególnie w czasach niestabilności finansowej, jako innowacyjne rozwiązanie dla słabych walut narodowych, jak również sposób na wzmocnienie lokalnej aktywności gospodarczej, tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi gospodarki lokalnej i zabezpieczenie w czasach niepewności finansowej, politycznej etc.¹ Współcześnie niezliczona liczba inicjatyw na świecie finansowana jest za pomocą pieniądza komplementarnego,² podczas gdy kilkanaście państw korzysta z waluty komplementarnej zatwierdzonej przez instytucje monetarne i funkcjonującej równolegle z pieniądzem powszechnie obowiązującym.³ Z uwagi na możliwość wykorzystania zaawansowanych narzędzi technologicznych wspomagających obieg waluty komplementarnej w gospodarce lokalnej, struktura opisywanego środka płatniczego zwana jest przez autorkę systemem waluty komplementarnej.⁴

Celem artykułu jest próba oceny efektywności systemu waluty komplementarnej dla bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarki lokalnej w sytuacji kryzysowej.

W artykule wykorzystano m.in. metodę krytycznej analizy literatury z zakresu ekonomii i finansów, metodę analizy danych statystycznych i technikę obserwacji, która umożliwiła zgromadzenie materiału badawczego dotyczącego np. liczby trans-

1 O. Y. Ercoskun, *Creating Resilient Communities. Local Currencies and Time Banks in Green Economy*, w: A. Jean-Vasile, I. R. Andreea, T. R. Adrian (red.), *Green Economic Structures in Modern Business and Society*, IGI Global, Hershey 2015, s. 14.

2 F. Fuders, *Smarter Money for Smarter Cities: How Regional Currencies Can Help to Promote a Decentralised and Sustainable Regional Development*, w: D. Inkoom, E. Dick, K. Gaesing, T. Kausel (red.), *Decentralisation and Regional Development Experiences and Lessons from Four Continents Over Three Decades*, Springer International Publishing Switzerland, Cham 2016, s. 172 – 173.

3 Ch. Arnsperger B. Liettaer, S. Goerner, S. Brunnhuber, *Money and Sustainability. The Missing Link*, Triarchy Press, Axminster 2012.

4 W dalszej części artykułu, pojęcia „waluta komplementarna” i „system waluty komplementarnej” będą traktowane synonimicznie, adekwatnie do prezentowanego kontekstu.

akcji, jakie przeprowadzono za pośrednictwem systemu waluty komplementarnej w latach 2015-2021.

Artykuł składa się z dwóch części. Pierwsza poświęcona jest teoretycznemu spojrzeniu na walutę komplementarną. W tej części autorka dokonała przeglądu literatury dotyczącej badanej problematyki, a także wskazała źródła prawa krajowego, regulującego funkcjonowanie waluty komplementarnej. W drugiej części autorka przedstawiła wyniki badań nad systemem waluty komplementarnej Zielony w Polsce i jej wpływu na bezpieczeństwo ekonomiczne w gospodarce lokalnej w okresie przedpandemicznym i w trakcie pandemii COVID-19. Całość rozważań kończy syntetyczne podsumowanie.

System waluty komplementarnej – ujęcie definicyjne i źródła prawa krajowego

Termin „system waluty komplementarnej” odnosi się do współczesnych systemów alternatywnych, które istnieją obok głównego nurtu pieniądza. System ten stanowi przykład rozwoju alternatywnych przestrzeni gospodarczych oraz medium wymiany towarów i usług. W przeciwieństwie do konwencjonalnego handlu wymiennego opartego na dwóch podmiotach prowadzących bezpośrednią wymianę, waluta komplementarna pobudza handel, umożliwiając tworzenie sieci współpracy między podmiotami gospodarczymi i konsumentami,⁵ wspiera nowe formy wymiany, pobudza zmiany gospodarcze i społeczne w lokalnej gospodarce, a także kwestionuje oficjalne systemy monetarne państw.⁶ Susan Witt i Christopher Lindstrom definiują walutę komplementarną, jako narzędzie o charakterze pieniężnym, służące budowaniu zrównoważonego rozwoju lokalnego.⁷

Ten nowy rodzaj narzędzia ekonomicznego tworzy strukturalną zachętę dla konsumpcji lokalnej, a także zwiększa prędkość obiegu pieniądza w lokalnej gospodarce.⁸ Aleksandr Kljucnikov, Mehmet Civelek, Vladimir Krajčík i Jiri Polach uzupełniają definicję waluty komplementarnej o aspekty wzmacniania przez nią działalności gospodarczej, pobudzanie aktywności przedsiębiorstw na szczeblu lokalnym oraz wspieranie lokalnych obywateli w zakupie lub sprzedaży towarów i usług.⁹ Wspo-

5 E. Collom, *Motivations and differential participation in a community currency system: The dynamics within a local social movement organization*, „Sociological Forum” 2011, nr 26(1), s. 146; A.E.G. Jonas, *Interrogating alternative local and regional economies: The British Credit Union movement and post-binary thinking*, w: H.-M. Zadernach, S. Hillebrand, (red.), *Alternative economies and spaces: New perspectives for a sustainable economy*, Transcript Verlag, s. 23 – 42.

6 C. Meyer, M. Hudon, *Alternative organizations in finance: Commoning in complementary Currencies*, „Organization” 2017, nr 24(5), s. 4. Por.: C. Meyer, M. Hudon, *Money and the commons: An investigation of complementary currencies and their ethical implications*, „Journal of Business Ethics” 2019, nr 160, s. 277–292.

7 S. Witt, Ch. Lindstrom, *Local currencies in the twenty-first century*, „World Affairs: The Journal of International Issues” 2005, vol. 9, nr 1, s. 158.

8 M. Petz, T., Eskelinen, *Sysmä community currency: an analysis of its success from the perspectives of purposes, stakeholders and promotion*, „European Countryside” 2019, vol. 11, nr 3, s. 420.

9 A. Kljucnikov, M. Civelek, V. Krajčík, J. Polach, *Customer attitude to the local currency implementation*, „Marketing and Management of Innovations” 2020, vol. 4, s. 76 – 77.

mniani autorzy podają, że system waluty komplementarnej odgrywa kluczową rolę w rozwoju lokalnych gospodarek, budowaniu relacji społecznych mieszkańców i poszukiwaniu skutecznych rozwiązań lokalnych problemów o charakterze środowiskowym.¹⁰

Waluta komplementarna uchodzi za użyteczny instrument ułatwiający regenerację gospodarczą, ale także narzędzie istotne dla rozwoju kapitału ludzkiego.¹¹ Jest to zatem waluta bądź skrypt przeznaczony do użytku wraz ze standardowymi walutami. Przyjmuje formę pieniądza drukowanego, który jest wykorzystywany do zakupów lub może funkcjonować w postaci „wirtualnej waluty”, która istnieje tylko na skomputeryzowanych kontach. Ponadto może być wyceniana i wymieniana w stosunku do waluty narodowej, ale również może stanowić indywidulany środek wymiany.¹² Wreszcie, waluta komplementarna to środek pieniężny, który często emitowany jest jako inicjatywa non-profit dla wspierania transformacji i rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym i regionalnym dla ochrony, stymulowania lub zmiany orientacji gospodarczej regionu. Coraz częściej wykorzystuje się ją dla łagodzenia nierówności ekonomicznych, ale także w inicjatywach rozwojowych i pomocy humanitarnej. Stanowi także zachętę do dokonywania transakcji o charakterze lokalnym w obrębie danej społeczności.¹³

Ponadto system waluty komplementarnej może być postrzegany jako forma „inicjatyw oddolnych”, które przez Gill Seyfang i Adriana Smitha definiowane są jako innowacyjne sieci organizacji, prowadzących oddolne rozwiązania na rzecz zrównoważonego rozwoju. Uzasadnieniem dla takiego podejścia jest stanowisko Bogusława Jagusiaka, który wykazuje, że „w dynamicznie rozwijającej się gospodarce zasadne wydaje się utrzymanie zrównoważonego rozwoju zachodzącego między płaszczyzną społeczną a ekonomiczną”¹⁴. Oznacza to zatem, że system waluty komplementarnej, który uchodzi także za narzędzie umożliwiające realizację celów zrównoważonego rozwoju gospodarczego, to rozwiązanie oparte na zasadach ekonomii społecznej, odpowiadające na lokalną sytuację gospodarczą, ale także interesy i wartości społeczności, jakie wynikają m.in. z problemów o charakterze społecznym. Z tego też względu inicjatywy oddolne, do których można zaliczyć walutę komplementarną,

10 Por.: N. Stępnicka, B. Sadowska, R. Walasek, G. Zimon, D. Brzozowiec, *Sustainable local development in relations to complementary currencies on the example of the polish currency Zielony*, „Technological and Economic Development of Economy” 2023, t. 29, nr 2, s. 8.

11 M. Kwon, C. Lee, Y. & Xiao, *Exploring the role of neighborhood walkability on community currency activities: A case study of the crooked river alliance of TimeBanks*, „Landscape and Urban Planning” 2017, nr 167, s. 302. Por.: M. Kwon, C. Lee, Y. Xiao, W.A. McIntosh, *Community currency activities, community attachment, and quality of life: A case study of the Crooked River Alliance of TimeBanks*, „Time&Society” 2017, nr 28(3), s. 1181 – 1220.

12 I. Petri, O.F. Rana, G. C. Silaghi, *Service level agreement as a complementary currency in peer-to-peer markets*, „Future Generation Computer Systems” 2021, nr 28, s. 1316; E. Collom, *Community currency in the United States: The social environments in which it emerges and survives*, „Environment and Planning A” 2025, nr 37, s. 1566 – 1567.

13 S.M. Belmonte, J. Puig, M. Roca, M. Segura, *Crisis mitigation through cash assistance to increase local consumption levels – A case study of a bimonetary system in Barcelona, Spain*, „Journal of Risk and Financial Management” 2021, nr 14, s. 1 – 3; G. Gómez, P. Dini, *Making sense of a crank case: Monetary diversity in Argentina (1999 – 2003)*, „Cambridge Journal of Economics” 2016, nr 40, s. 1421 – 1437.

14 B. Jagusiak, *Bariery i szanse rozwoju bezpieczeństwa socjalnego w Unii Europejskiej w warunkach pokryzysowych*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2014, vol. 5, nr 1, s. 547.

angażują aktywistów społecznych i ekonomicznych, eksperymentujących z innowacjami społecznymi oraz wykorzystaniem ekologicznych technologii i technik.¹⁵

W świetle wykładni prawa o środku płatniczym, waluta komplementarna uznana jest za środek wymiany kompensacyjnej i transakcji barterowych oraz umowny środek płatniczy (tzw. umowna waluta) w odniesieniu do umów cywilno-prawnych. To szczególnie przypadek środka płatniczego, funkcjonującego w ograniczonym gronie podmiotów, które zobowiązują się do jej honorowania. Waluta komplementarna to także środek płatniczy oparty na transakcjach wymiany bezgotówkowej, służący do realizacji transakcji zamiany, kompensacji należności wzajemnych (tj. kompensaty). Jej funkcjonowanie opiera się na woli stron.

Źródłami prawa krajowego, regulującego transakcje wymiany kompensacyjnej i transakcje barterowe, do których zalicza się walutę komplementarną, są:

1. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny¹⁶;
2. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa¹⁷;
3. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku wspólnego o wydanie interpretacji indywidualnej¹⁸;
4. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku o wydanie interpretacji ogólnej¹⁹;
5. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku o wydanie interpretacji indywidualnej²⁰.

Funkcjonowanie systemu waluty komplementarnej nie jest sprzeczne z zapisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.²¹ i Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim.²²

Waluta komplementarna i jej odniesienie do bezpieczeństwa gospodarczego i sytuacji kryzysowej

W polskiej literaturze naukowej walucie komplementarnej poświęcono niewiele uwagi. Rozważania teoretyczne dotyczące opisywanego narzędzia wspomagają-

15 G. Seyfang, A. Smith, *Grassroots innovations for sustainable development: Towards a new research and policy agenda*, „Environmental Politics” 2007, nr 16(4), s. 585. Por.: K. Suzuki, R. Kawashima, T. Tomokiy, *A study on the effectiveness of the community currency on the elderly and residents' life*, „Journal of Architecture Planning” 2006, nr 609, s. 61.

16 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. 2024 poz. 10261 z późn. zm.). Odniesieniem dla waluty komplementarnej w Polsce są zapisy art. 603 („Przez umowę zamiany każda ze stron zobowiązuje się przenieść na drugą stronę własność rzeczy w zamian za zobowiązanie się do przeniesienia własności innej rzeczy”) oraz art. 604 („Do umowy zamiany stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży, przy czym każda ze stron jest równocześnie sprzedawcą i nabywcą”).

17 Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. 2025 poz. 111 z późn. zm.). Prawo podatkowe określa obowiązek rejestrowania sprzedaży (dokumentowania sprzedaży) w zależności od formy działalności, jaką prowadzi dany przedsiębiorca.

18 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku wspólnego o wydanie interpretacji indywidualnej (Dz.U. 2024 poz. 1197).

19 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku o wydanie interpretacji ogólnej (Dz.U. 2024 poz. 1200).

20 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku o wydanie interpretacji indywidualnej (Dz.U. 2024 poz. 1211).

21 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

22 Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. 2022 poz. 2025).

cego funkcjonowanie gospodarki lokalnej, uwzględniają z reguły opis cech wspomnianej waluty. Powstała w literaturze naukowej luka teoretyczna dotycząca m.in. wpływu waluty komplementarnej na bezpieczeństwo ekonomiczne, szczególnie w sytuacji kryzysowej, niewątpliwie wymaga szczególnego zainteresowania. Na ten istotny aspekt bezpieczeństwa jako wartości wpisującej się także w płaszczyznę ekonomiczną, wskazuje Bogusław Jagusiak, którego zdaniem: „bezpieczeństwo należy do podstawowych potrzeb każdego człowieka. Stanowi jedną z najważniejszych niematerialnych potrzeb ludzkich i może występować na wielu płaszczyznach. Z jednej strony to określona wartość społeczna, cywilizacyjna, polityczna, ekonomiczna, z drugiej wartość egzystencjalna, moralna i duchowa.”²³ Wspomniana płaszczyzna ekonomiczna bezpieczeństwa odnosi się także do procesów i zjawisk, jakie zachodzą w gospodarce lokalnej i której rozwój gospodarczy determinują m.in. różne inicjatywy o charakterze ekonomicznym i społecznym, w tym waluty komplementarne.

Według Katarzyny Żukrowskiej, bezpieczeństwo ekonomiczne odnosi się do sytuacji, „w której jego obywatele bez większych trudności trwale mają warunki do realizacji swoich potrzeb. Pojęcie to ma znaczenie w skali mikro (jednostki) i makro (narodu, regionu). Można je rozpatrywać (...) w wąskim i szerokim znaczeniu (dotyczącym odpowiednio: zaspokojenia podstawowych potrzeb i ich wachlarza).”²⁴ Z kolei Waldemar Kitler definiuje bezpieczeństwo ekonomiczne, jako rodzaj bezpieczeństwa narodowego, które „jest procesem, obejmującym różnorodne działania (środki) w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest zapewnienie warunków gospodarczych koniecznych do przetrwania, dobrobytu oraz zrównoważonego rozwoju społeczeństwa, jak i sprawnego działania państwa i jego instytucji, a także stanem uzyskanym w wyniku skutecznego przeciwstawiania się zewnętrznym i wewnętrznym czynnikom destrukcyjnym mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych.”²⁵

Powołując się na treść prezentowanych definicji i odnosząc pojęcie bezpieczeństwa ekonomicznego do systemu waluty komplementarnej w gospodarce, autorka w szczególności skoncentrowała się na takich zagadnieniach, jak: powiązania w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw oraz lokalnym środowisku biznesowym, wsparcie sektora produkcji i usług oraz określenie sytuacji finansowej podmiotów w gospodarce lokalnej. W związku z powyższym, wpływ systemu waluty komplementarnej na bezpieczeństwo ekonomiczne (w tym finansowe) gospodarki lokalnej powinien dotyczyć następujących działań:

23 B. Jagusiak, *Bariery i szanse rozwoju bezpieczeństwa socjalnego w Unii Europejskiej w warunkach pokryzysowych*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2014, nr 5(1), s. 547.

24 K. Żukrowska, *Bezpieczeństwo ekonomiczne a pandemia*, „Magazyn Polskiej Akademii Nauk” 2023, nr 1/73, s. 66.

25 W. Kitler, *Zakres bezpieczeństwa państwa (narodowego)*, w: J. Gryz, W. Kitler, (red.), *Identyfikacja, klasyfikacja, podział i uzasadnienie pojęcia, istoty, składników i zakresu bezpieczeństwa państwa (narodowego)*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2014, s. 34 – 35.

- zakładania małych przedsiębiorstw i podejmowania inicjatyw gospodarczych przy niższym ryzyku finansowym;
- dostępu do towarów i usług, które mogą być niedostępne na tradycyjnym rynku, wspierając rozwój ruchu „Kupuj lokalnie” i wspomagając lokalną gospodarkę²⁶;
- zmiany orientacji rynkowej w handlu i wymianie;
- wsparcia interakcji poprzez stosowanie określonych mechanizmów finansowych, które ułatwiają dostęp do pieniądza i zwiększają szybkość jego wydawania²⁷;
- kontroli nad obiegiem pieniędzy i lokalną gospodarką w stosunku do obecnego globalnego systemu gospodarczego, a także zachęcania do lokalnego handlu opartego na społeczności, generującego korzyści ekonomiczne i środowiskowe²⁸;
- walki z bezrobociem, ubóstwem i wykluczeniem społecznym²⁹;
- realizacji celów zrównoważonego rozwoju w gospodarce lokalnej m.in. z uwagi na promowanie lokalnego rozwoju, lokalnego patriotyzmu i wspólnej pracy³⁰.

Biorąc pod uwagę opisane wyżej działania, właściwościami waluty komplementarnej, czyniącymi ją narzędziem wpierającym bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarki lokalnej, powinny być:

- brak możliwości zadłużenia i utrzymywanie jej wartości na stałym poziomie, co stanowi istotny warunek lokalnego rozwoju gospodarczego, obsługę transakcji na rynku lokalnym bez możliwości transferowania oraz spekulacji;
- bezodsetkowość (z wyjątkiem kosztów administracyjnych, tj. prowizji, jakie wynikają z obsługi systemu, w którym dokonywane są transakcje z użyciem waluty komplementarnej);
- niewymienialność na inne waluty w ramach tzw. zamkniętego obiegu;
- konieczność obrotu, zapobiegającą niepotrzebnej tezauryzacji;
- pośrednictwo w wymianie towarów i/lub usług na rynku lokalnym;
- ograniczona możliwość transferu poza region, w którym funkcjonuje³¹.

26 E. Collom, J.N. Lasker, C. Kyriacou, *Equal Time, Equal Value: Community Currencies and Time Banking in the US*, Ashgate, Surrey, Burlington 2012, s. 3.

27 C. Meyer, M. Hudon, *Alternative Organizations in finance: Commoning in complementary Currencies*, „Organization” 2017, nr 24(5), s. 15 – 16.

28 Por.: C. Gelleri, *Chiemgauer Regionmoney: Theory and Practice of a Local Currency*, „International Journal of Community Currency Research” 2009, nr 13, s. 61 – 75; H. Joachain, F. Klopfer, *Smarter than metering? Coupling smart meters and complementary currencies to reinforce the motivation of households for energy savings*, „Ecological Economics” 2014, nr 105, s. 89 – 96.

29 Por.: G.M. Gómez, A.H.J. Helmsing, *Selective Spatial Closure and Local Economic Development: What Do We Learn from the Argentine Local Currency Systems?*, „World Development” 2008, nr 36(11), s. 2489 – 2511; M. Kwon, C. Lee, Y. Xiao, W.A. McIntosh, op. cit., s. 1181 – 1220; A. Michel, M. Hudon, *Community currencies and sustainable development: A systematic review*, „Ecological Economics” 2015, nr 116, s. 161 – 162; M.S. Peacock, *Complementary currencies: History, theory, prospects*, „Local Economy” 2014, vol. 29, nr 6 – 7, s. 708 – 722.

30 A. Michel, M. Hudon, *Community currencies and sustainable development: A systematic review*, „Ecological Economics” 2015, nr 116, s. 161 – 162; S. Richey, *Manufacturing Trust: Community Currencies and the Creation of Social Capital*, „Political Behavior” 2007, nr 29(1), s. 76.

31 Por.: N. Stepnicka, P. Wiączek, D. Brzozowiec, *Local currencies versus the level of economic security of the region during the COVID-19 period*, „WSEAS Transactions on Business and Economics” 2020, nr 17, s. 889 – 899; N. Stepnicka, G. Zimon, D. Brzozowiec, *The complementary currency Zielony in Poland and its importance for the development of local economy entities during the COVID-19 pandemic lockdown*, „Sustainability” 2021, nr 13(16), s. 2.

Na szczególną uwagę zasługuje funkcjonowanie systemu waluty komplementarnej w gospodarce lokalnej podczas sytuacji kryzysowej. Dla opisanego negatywnych zjawisk zachodzących w gospodarce lokalnej w czasie kryzysu, autorka powołała się na treść definicji pojęcia „sytuacja kryzysowa”, sformułowanej przez Mariana Lutościańskiego. W świetle definicji cytowanego autora, sytuacja kryzysowa dotyczy „sytuacji wywołanej przez kryzys, przy jednoczesnym wskazaniu, że jest ona następstwem wystąpienia jednego bądź wielu zdarzeń o negatywnym charakterze”³², zaś „wystąpienie sytuacji kryzysowej jest rezultatem oddziaływania na rzeczywistość społeczną czynników o negatywnym charakterze i cechach kryzysotwórczych, które – jeśli nie zostaną w porę usunięte – mogą prowadzić do napięć społecznych i w konsekwencji do kryzysu społecznego”³³. Jak już wcześniej wspomniano, sytuacja kryzysowa jest rezultatem oddziaływania na rzeczywistość społeczną czynników o negatywnym charakterze i cechach kryzysotwórczych, co sprawia, że oddziaływanie systemu waluty komplementarnej na gospodarkę lokalną powinno prowadzić do uzyskania pozytywnych rezultatów wynikających z jej funkcjonowania.

Odnosząc definicję sytuacji kryzysowej do negatywnych procesów, jakie mogą wystąpić w gospodarce lokalnej, autorka posłużyła się przykładem roli systemu waluty komplementarnej w czasie kryzysu gospodarczego (wraz z towarzyszącym mu kryzysem finansowym), mającym swoje źródło w sytuacji pandemicznej, powstałej pod koniec 2019 r. Tym samym autorka kwestionuje stwierdzenie, że wzrost popularności, jak również pozytywny wpływ systemu waluty komplementarnej na funkcjonowanie i ożywienie gospodarki lokalnej przejawiają się przede wszystkim w czasie wojen, epidemii, a w szczególności kryzysów społecznych, politycznych, gospodarczych, finansowych etc.

Wpływ systemu waluty komplementarnej na bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarki lokalnej podczas sytuacji kryzysowej na przykładzie Zielonego – Polskiej Waluty Lokalnej

Zielony – Polska Waluta Lokalna (PLZ, dalej: Zielony) jest jedyną walutą komplementarną funkcjonującą w Polsce od lutego 2015 r. Analizowana waluta komplementarna jest umowną jednostką płatniczą w ramach systemu Zielony, tj. systemu rozliczeń kredytowych wzajemnych (tzw. Mutual Credit System), w którym administrator pełni rolę nadzorczą w procedurach rozliczeń księgowych pomiędzy dwoma lub większą liczbą uczestników, którzy są wierzycielami i dłużnikami drugiej strony.

32 M. Lutostański, *O epistemologii i ontologii rzeczywistości bezpieczeństwa. W innym czasie niż zwyczajny*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022, s. 37.

33 M. Lutostański, *O epistemologii i ontologii rzeczywistości bezpieczeństwa. W innym czasie niż zwyczajny*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022, s. 37.

PLZ jest po prostu zapisem wartości dokonanych transakcji i zapisem księgowym reprezentującym równowartość: 1 złoty polski (1 PLN) = 1 Zielony (1 PLZ).

Analiza statystyczna oparta na dwóch dostępnych danych, generowanych przez system waluty komplementarnej Zielony, tj. liczbie użytkowników i liczbie transakcji w latach 2015-2022 wykazała, że funkcjonowanie Zielonego w Polsce w okresie poprzedzającym sytuację kryzysową w latach 2015 – 2020 (tj. sytuację przedpandemiczną, której następstwem był kryzys gospodarczy i kryzys finansowy) potwierdza zasadność teorii postawionych m.in. przez Susan Witt i Christophera Lindstroma,³⁴ o możliwości wykorzystania tego narzędzia pieniężnego do budowania zrównoważonego rozwoju lokalnego i uznania go jako instrumentu ułatwiającego regenerację gospodarczą, wpływając tym samym na bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarki lokalnej. Waluta komplementarna może bowiem przyczyniać się do poprawy sytuacji gospodarczej i finansowej podmiotów funkcjonujących w lokalnej gospodarce, promujących lokalną zrównoważoną konsumpcję, jak również zwiększenia możliwości płatniczych nabywców i podmiotów tworzących system Zielonego. Ponadto umożliwia finansowanie bez konieczności odwoływania się do kredytu w walucie powszechnie obowiązującej. Jej zasadniczą zaletą jest to, że nie jest transferowana poza obszar, na którym działalność gospodarczą (tj. produkcyjną, handlową, usługową) prowadzą podmioty, które się nią nie posługują. Ta wewnętrzna cyrkulacja Zielonego w regionie (np. województwie lub kilku województwach w Polsce) sprawia, że polska waluta komplementarna nie wypływa poza lokalną gospodarkę i wspiera podmioty rynku krajowego, szczególnie lokalnego, które wchodzą w skład systemu. Jest to zarazem jeden z istotnych czynników umożliwiających kształtowanie warunków istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego, w tym bezpieczeństwa finansowego gospodarki lokalnej.³⁵

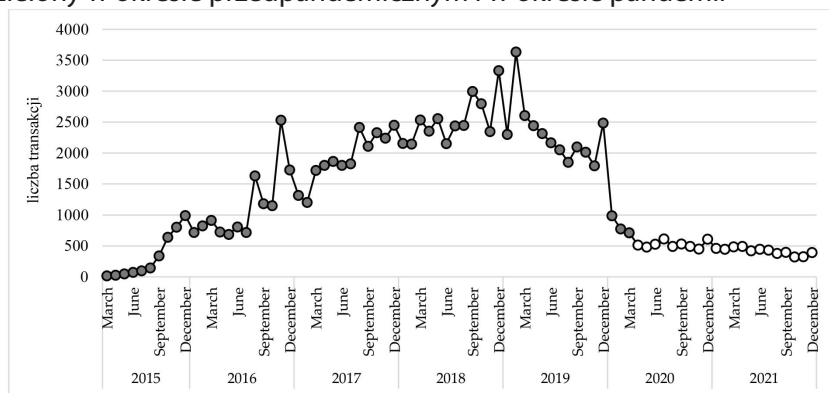
Sytuacja pandemiczna, niewątpliwie uchodząca za sytuację kryzysową, zarówno w gospodarce krajowej, jak również gospodarce lokalnej, w istotny sposób wpłynęła na liczbę transakcji i wielkość obrotów w okresie COVID-19 realizowanych przy użyciu analizowanej waluty komplementarnej Zielony (por.: Ryc.1, Ryc 2). Tendencja spadkowa w systemie opisywanej waluty w podmiotach lokalnych dotkniętych lockdownem była analogiczna do tendencji obserwowanych na rynku krajowym. W badanym okresie główną reakcją firm na sytuację kryzysową wywołaną postępującym kryzysem gospodarczym na świecie, była redukcja kosztów, w szczególności poniesionych

³⁴ S.Witt, Ch. Lindstrom, *Local currencies in the twenty-first century*, „World Affairs: The Journal of International Issues” 2005, vol. 9, nr 1, s. 57-163.

³⁵ N. Stępnicka, B. Sadowska, R. Walasek, G. Zimon, D. Brzozowiec, *Sustainable local development in relations to complementary currencies on the example of the polish currency Zielony*, „Technological and Economic Development of Economy” 2023, t. 29, nr 2, s. 641.

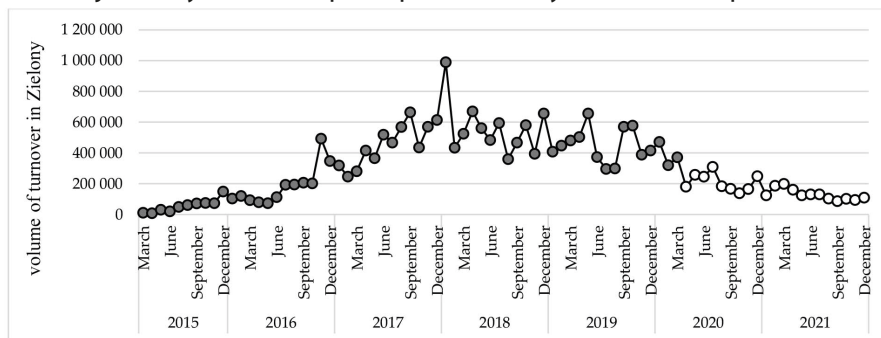
w związku z wypłatą wynagrodzeń i uzależnionych od liczby pracowników i poziomu przeciętnego wynagrodzenia, umów z pracodawcami i pracownikami i innych.³⁶

Wykres 1. Liczba transakcji przeprowadzonych w systemie waluty komplementarnej Zielony w okresie przedpandemicznym i w okresie pandemii

Źródło: Opracowanie własne na podstawie N. Stępnicka, G. Zimon, D. Brzozowiec, *The Complementary Currency Zielony in Poland and Its Importance for the Development of Local Economy Entities during the COVID-19 Pandemic Lockdown*, "Sustainability" 2021, nr 13(16), s. 14 – 18.

Wykres 2. Średnia roczna wielkość obrotów uzyskanych w systemie waluty komplementarnej Zielony w okresie przedpandemicznym i w okresie pandemii (w PLN)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie N. Stępnicka, G. Zimon, D. Brzozowiec, *The Complementary Currency Zielony in Poland and Its Importance for the Development of Local Economy Entities during the COVID-19 Pandemic Lockdown*, "Sustainability" 2021, nr 13(16), s. 14 – 18.

Wymienione wyżej tendencje w odniesieniu do lokalnej gospodarki, w której funkcjonuje system waluty komplementarnej Zielony, są spójne z analizami i wyni-

³⁶ N. Stępnicka, B. Sadowska, R. Walasek, G. Zimon, D. Brzozowiec, *Sustainable local development in relations to complementary currencies on the example of the polish currency Zielony*, „Technological and Economic Development of Economy” 2023, t. 29, nr 2, s.619 – 623; Departament Analiz Ekonomicznych Santander Bank Polska S.A. *Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski w dobie pandemii*, Warszawa 2020, s. 5 – 9.

kami przedstawionymi m.in. w raporcie pt.: „Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski w czasach pandemii”, przygotowanym przez Departament Analiz Ekonomicznych Santander Bank Polska S.A.³⁷

Ubočnym skutkiem opisywanej sytuacji kryzysowej było wyraźne obniżenie aktywności gospodarczej, natomiast pogorszenie sytuacji gospodarczej odnotowano we wszystkich sektorach badanych przez Główny Urząd Statystyczny w Polsce. Największe zagrożenie dotknęło podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sektorze zakwaterowania i gastronomii, którego aktywność została niemal całkowicie wyłączona z powodu epidemii. W świetle wyników badań przeprowadzonych przez Narodowy Bank Polski, w pierwszym okresie pandemii, 80% przedsiębiorstw hotelarskich i gastronomicznych oraz połowa przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą związaną m.in. z kulturą, rozrywką i rekreacją, odnotowało stratę. Szczególnie źle sytuację gospodarczą oceniły również przedsiębiorstwa zajmujące się pozostałą działalnością usługową, np. turystyczną i edukacyjną. Pandemia, w szczególności lockdown i ograniczenia administracyjne, stały się najważniejszymi barierami w prowadzeniu działalności gospodarczej i przyczyniły się do wzrostu niepewności w jej prowadzeniu, braku popytu spowodowanego lockdownem gospodarki, ograniczeniu transakcji handlowych oraz wzrostu jednostkowych kosztów pracy.³⁸

Syntetycznie zaprezentowane wyniki badań wykazują zależność między funkcjonowaniem systemu waluty komplementarnej Zielony w Polsce, w tym kształtowaniem warunków dla zrównoważonego rozwoju lokalnego oraz zapewnieniem bezpieczeństwa ekonomicznego w gospodarce lokalnej, a sytuacją pandemiczną COVID-19 i ograniczeniami oraz barierami administracyjnymi, jakie pojawiły się w trakcie wspomnianej sytuacji kryzysowej. Zależność ta dotyczy wpływu skutków kryzysu, którego implikacją są m.in. przesłanki, czynniki i narzędzia o charakterze nieekonomicznym (np. politycznym, prawnym etc.) na funkcjonowanie i obieg waluty komplementarnej w Polsce.

Podsumowując, wpływ systemu waluty komplementarnej Zielony w Polsce na rozwój gospodarczy i kształtowanie warunków dla zrównoważonego rozwoju gospodarki lokalnej w okresie kryzysu lub trudności ekonomicznych wywołanych ograniczeniami administracyjnymi i lockdownem, wykazał się brakiem efektywności i nie przyniósł oczekiwanych rezultatów. W obliczu sytuacji kryzysowej wywołanej restrykcjami pandemii COVID-19 oraz kryzysem gospodarczym i kryzysem finan-

37 N. Stępnicka, B. Sadowska, R. Walasek, G. Zimon, D. Brzozowiec, *Sustainable local development in relations to complementary currencies on the example of the polish currency Zielony*, „Technological and Economic Development of Economy” 2023, t. 29, nr 2, op. cit., s. 635; Departament Analiz Ekonomicznych Santander Bank Polska S.A. *Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski w dobie pandemii*, Warszawa 2020, s.1.

38 N. Stępnicka, B. Sadowska, R. Walasek, G. Zimon, D. Brzozowiec, *Sustainable local development in relations to complementary currencies on the example of the polish currency Zielony*, „Technological and Economic Development of Economy” 2023, t. 29, nr 2, s. 635.

sowym, blisko 80% wszystkich podmiotów należących do system waluty komplementarnej Zielony nie wykorzystywało waluty komplementarnej jako dodatkowego źródła finansowania i narzędzia pozwalającego na uniknięcie negatywnych skutków zagrożenia. Brak aktywności gospodarczej skutkował jednocześnie wstrzymaniem obiegu Zielonego w gospodarce lokalnej, a w konsekwencji spadkiem liczby transakcji i wartości obrotów dokonywanych przy użyciu analizowanej waluty komplementarnej.

Podsumowanie

Wpływ waluty komplementarnej na bezpieczeństwo ekonomiczne w gospodarce lokalnej jest dostrzegalny, ale przede wszystkim w okresie, kiedy funkcjonowanie gospodarki lokalnej nie ulega zakłóceniom. W tym też okresie popularność i zaangażowanie waluty, jakie wyrażone jest m.in. w liczbie transakcji dokonywanych przez beneficjentów systemu, wynika głównie z możliwości regulowania zobowiązań, wsparcia finansowego podmiotów gospodarczych bez udziału kredytu bankowego, czy pozyskiwania nowych odbiorców. Oznacza to zatem, że niezakłócony sytuacjami szczególnymi system waluty komplementarnej umożliwia realizację zadań, jakie wpływają na rozwój gospodarki lokalnej z zachowaniem odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego.

Celem artykułu była próba oceny efektywności systemu waluty komplementarnej dla bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarki lokalnej w sytuacji kryzysowej. Postawiony cel został osiągnięty. W świetle wyników badań, system waluty komplementarnej nie jest narzędziem wspierającym rozwój gospodarki lokalnej i przyczyniającym się do wzrostu poziomu jej bezpieczeństwa ekonomicznego, szczególnie w okresie kryzysu gospodarczego (wspartego kryzysem finansowym) i innych towarzyszących mu procesów. W sytuacji innej, niż kryzysowa, system waluty komplementarnej pozwala społecznościom lokalnym na sprawowanie kontroli nad obiegiem pieniędzy i lokalną gospodarką w stosunku do obecnego globalnego systemu gospodarczego, a także zachęca do lokalnego handlu opartego na społeczności, generując korzyści ekonomiczne i środowiskowe. Ponadto stanowi jeden z coraz bardziej zyskujących na znaczeniu elementów systemu finansowego państwa, w tym prywatnego pieniądza fiducjarnego.

W przypadku wystąpienia sytuacji nadzwyczajnych, wywołanych głównie kryzysami gospodarczym, finansowym, epidemiologicznym etc., funkcjonowanie waluty komplementarnej, w tym jej wpływ na bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarki lokalnej, są trudne do osiągnięcia. Z punktu widzenia kreowania warunków sprzyjają-

cych bezpieczeństwu gospodarki lokalnej w sytuacjach nadzwyczajnych, zakłóceniu ulegają m.in. lokalne powiązania o charakterze produkcyjno-handlowym i usługowym w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw, ale także aktywność finansowa gospodarki lokalnej oraz jej ogólny wzrost gospodarczy. Trudne do osiągnięcia są także te cele, które dotyczą m.in. wsparcia lokalnego rynku pracy, ograniczenia bezrobocia, czy dostępu do nowych rynków. Wspomniana sytuacja nadzwyczajna przyczyniła się również do spowolnienia aktywności gospodarczej wszystkich podmiotów gospodarki lokalnej.

Podsumowując, system waluty komplementarnej ma szansę stać się silniejszą siłą ekonomiczną, np. w zaspokajaniu potrzeb tych podmiotów, które są marginalizowane w formalnej gospodarce, czego przykładem może być połączenie systemu waluty komplementarnej z polityką fiskalną państwa. Jako narzędzie, mające sprzyjać tworzeniu warunków sprzyjających podejmowaniu aktywności gospodarczej, waluta komplementarna nie spełnia jednak roli, jaką miała odgrywać w sytuacjach nadzwyczajnych, tj. wspierać funkcjonowanie podmiotów gospodarki lokalnej i przeciwdziałać negatywnym skutkom kryzysu gospodarczego i kryzysu finansowego.

Bibliografia

Literatura

- Arnsperger Ch., Lietaer B., Goerner S., Brunnhuber S., *Money and Sustainability. The Missing Link*, Triarchy Press, Axminster 2012.
- Belmonte S.M., Puig J., Roca M., Segura M., *Crisis mitigation through cash assistance to increase local consumption levels – A case study of a bimonetary system in Barcelona, Spain*, „Journal of Risk and Financial Management”, nr 14, 2021.
- Collom E., *Community currency in the United States: The social environments in which it emerges and survives*, „Environment and Planning A”, nr 37, 2025.
- Collom E., Lasker J.N., Kyriacou C., *Equal Time, Equal Value: Community Currencies and Time Banking in the US*, Ashgate, Surrey, Burlington 2012.
- Collom E., *Motivations and differential participation in a community currency system: The dynamics within a local social movement organization*, „Sociological Forum”, nr 26(1), 2011.
- Departament Analiz Ekonomicznych Santander Bank Polska S.A., *Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski w dobie pandemii*, Warszawa 2020.
- Ercoskun O.Y., *Creating Resilient Communities. Local Currencies and Time Banks in Green Economy*, w: A. Jean-Vasile, I. R. Andreea, T. R. Adrian, (eds.), IGI Global, Hershey 2015.
- Fuders F., *Smarter Money for Smarter Cities: How Regional Currencies Can Help to Promote a Decentralised and Sustainable Regional Development*, w: Inkoom D., Dick E., GaesingK., Kausel T. (eds.) *Decentralisation and Regional Development Experiences and Lessons from Four Continents Over Three Decades*, Springer International Publishing Switzerland, Cham 2016.
- Gelleri C., *Chiemgauer Regiomoney: Theory and Practice of a Local Currency*, „International Journal of Community Currency Research”, nr 13, 2009.
- Gómez G., Dini P., *Making sense of a crank case: Monetary diversity in Argentina (1999 – 2003)*, „Cambridge Journal of Economics”, nr 40, 2016.
- Gómez G.M., Helmsing A.H.J., *Selective Spatial Closure and Local Economic Development: What Do We Learn from the Argentine Local Currency Systems?*, „World Development”, nr 36(11), 2008.
- Jagusiak B., *Bariery i szanse rozwoju bezpieczeństwa socjalnego w Unii Europejskiej w warunkach pokryzysowych*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, nr 5(1), 2014.
- Joachain H., Klopfer F., *Smarter than metering? Coupling smart meters and complementary currencies to reinforce the motivation of households for energy savings*, „Ecological Economics”, nr 105, 2014.
- Jonas A.E.G., *Interrogating alternative local and regional economies: The British Credit Union*

- movement and post-binary thinking*, p.23-42, w: Zademach H.M, Hillebrand S. (eds) *Alternative Economies and Spaces: New Perspectives for a Sustainable Economy*, Transcript Verlag, 2013.
- Kitler W., *Zakres bezpieczeństwa państwa (narodowego)*, w: Gryz J., Kitler W., (red.), *Identyfikacja, klasyfikacja, podział i uzasadnienie pojęcia, istoty, składników i zakresu bezpieczeństwa państwa (narodowego)*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2014.
- Kljucnikov A., Civelek M., Krajčík V., Polach J., *Customer attitude to the local currency implementation*, „Marketing and Management of Innovations”, vol. 4, 2020.
- Kwon M., Lee C., Xiao Y., *Exploring the role of neighborhood walkability on community currency activities: A case study of the crooked river alliance of TimeBanks*, „Landscape and Urban Planning”, nr 167, 2017.
- Kwon M., Lee C., Xiao Y., McIntosh W.A., *Community currency activities, community attachment, and quality of life: A case study of the Crooked River Alliance of TimeBanks*, „Time&Society”, nr 28(3), 2017.
- Lutostański M., *O epistemologii i ontologii rzeczywistości bezpieczeństwa. W innym czasie niż zwyczajny*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022.
- Meyer C., Hudon M., *Alternative organizations in finance: Commoning in complementary Currencies*, „Organization”, nr 24(5), 2017.
- Meyer C., Hudon M., *Money and the commons: An investigation of complementary currencies and their ethical implications*, „Journal of Business Ethics”, nr 160, 2019.
- Michel A., Hudon M., *Community currencies and sustainable development: A systematic review*, „Ecological Economics”, nr 116, 2015.
- Peacock M.S., *Complementary currencies: History, theory, prospects*, „Local Economy”, vol. 29, nr 6-7, 2014.
- Petri I., Rana O.F., Silaghi G.C., *Service level agreement as a complementary currency in peer-to-peer markets*, „Future Generation Computer Systems”, nr 28, 2021.
- Petz M., Eskelinen t., *Sysmä community currency: an analysis of its success from the perspectives of purposes, stakeholders and promotion*, „European Countryside”, vol. 11, nr 3, 2019.
- Richey S., *Manufacturing Trust: Community Currencies and the Creation of Social Capital*, „Political Behavior”, nr 29(1), 2007.
- Seyfang G., Smith A., *Grassroots innovations for sustainable development: Towards a new research and policy agenda*, „Environmental Politics”, nr 16(4), 2007.
- Stępnicka N., Sadowska B., Walasek R., Zimon G., Brzozowiec D., *Sustainable local development in relations to complementary currencies on the example of the polish currency Zielony*, „Technological and Economic Development of Economy”, t. 29, nr 2, 2023.
- Stępnicka N., Wiączek P., Brzozowiec D., *Local currencies versus the level of economic secu-*

city of the region during the COVID-19 period, „WSEAS Transactions on Business and Economics”, nr 17, 2020.

Stępnicka N., Zimon G., Brzozowiec D., *The complementary currency Zielony in Poland and its importance for the development of local economy entities during the COVID-19 pandemic lockdown*, „Sustainability”, nr 13(16), 2021.

Suzuki K., Kawashima R., Tomokiyo T., *A study on the effectiveness of the community currency on the elderly and residents' life*, „Journal of Architecture Planning”, nr 609, 2006.

Witt S., Lindstrom Ch., *Local currencies in the twenty-first century*, „World Affairs: The Journal of International Issues”, vol. 9, nr 1, 2005.

Żukrowska K., *Bezpieczeństwo ekonomiczne a pandemia*, „Magazyn Polskiej Akademii Nauk” 2023, nr 1(73), 2023.

Źródła prawa

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.)

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku wspólnego o wydanie interpretacji indywidualnej (Dz.U. 2024 poz. 1197).

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku o wydanie interpretacji ogólnej (Dz.U. 2024 poz. 1200).

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 lipca 2024 r. w sprawie wniosku o wydanie interpretacji indywidualnej (Dz.U. 2024 poz. 1211).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. 2024 poz. 10261 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. 2025 poz. 111 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. 2022 poz. 2025).